

ЙОРДАН МИЛЕВ
ЗЛАТНИТЕ ПРИКАЗКИ НА
ОРИЕНТА

chitanka.info

В световната литературна съкровищница арабското фолклорно огнище „Хиляда и една нощ“ пламти с вечна светлина. Искрите от тези приказни нощи приличат на звезди, под които се чува мекото шумолене на Ефрат. Има и други реки, край чиито брегове се извисяват удивителни литературни паметници, но Ефрат е реката, приютила върху кораба на народната фантазия и мъдрост деспотични халифи и мъдри дервиши, крадци и бедни рибари, съдии и занаятчии, факири и магьосници, има кон от абаносово дърво, летят вълшебни килими, и всичко като че ли е огряно от вълшебната лампа на Аладин. Тези брегове са населени от хора, жадни за приключения и пътешествия, бедният иска да стане богат, и това е напълно възможно, ако съдбата се намеси в полза на доброто, защото всичко е просто и ясно: в света съществува ден и нощ, добро и зло, черно и бяло, и не се знае на коя страна ще те отнесе птицата Рух. Или още по-точно — птицата на съдбата, на предопределеното. В този приказен свят на чудеса и обикновени човешки страсти, на митология и земен живот се възправя до кормилото на кораба един неповторим мореплавател Синдбад, неустрашим пред бури и катастрофи, спокоен и мъдър от своята жажда за живот. Птици и зверове говорят с човешки глас, духовете оживяват, природата е одухотворена и прелестна. Всичко диша, живее и пламти под слънцето, вплетено във вълшебното слово на приказната Шехеразада.

Преди години посетих Багдад. Стоях дълго пред паметника на Али Баба и четиридесетте разбойници, от чиито делви изтичаше не съкровища, а прохладна вода. Мъчех се да дочуя ехо от вековете. В покрайнините на града, пред купчините съборетини от тухли и камък, екскурзоводът много искаше да ме убеди, че „ей тука е бил дворецът на великия халиф Харун ар-Рашид, ей върху този каменен трон той е слушал сладостните приказки на Шехеразада...“ Не вярвах дали точно на това място е бил поменатият дворец, и че тук е рожденото място на златните приказки на Ориента. И досега помня колко много ме убеждаваха в Самарканд, че в него се е родила източната красавица, която с магията на словото и с любовта си е успяла да се спаси от смърт. След това ми казаха, че се е родила в Бухара, показваха ми прах от нейните стъпки в Кайро.

Влязох при майстор на седефени миниатюри в персийския град Исфахан. Върху малките звезди на бяло-зеления седеф, върху синьо-

жълтата повърхност на гривни, медальони, копчета и огърлици се беше побрала почти цялата приказна история на древен Иран и на „Приказките от хиляда и една нощ“ — на арабски „Алфу Лейла ау Лейла“. Знаех вече, че тази книга се предхожда от персийския сборник „Хазар Афсане“ — „Хиляда приказки“. И аз се вглеждах как красавицата Тахмине се явява пред шах Бахрам. Кей-Кавус, окован в плен. Бахрам с една стрела убива лъв и магаре — на персийски онагра. Оттам идва и звучното му име — Бахрам Дивото магаре. Рустам убива своя син Сухраб. А Низами учи сина си: Само знанието е истински приятел. Получи добро име, дружи само с мъдри, отбягвай лошите хора — те могат да те опорочат.

Поет и чернооката Шехеразада край зелен кипарис и нежно разцъфнали цветя. Тя е в червена, дълга до земята рокля, загърнатата е с небесносин шал. Веждите ѝ приличат на леко притворени лястовичи криле. Той — с тъмносиня власеница и раирана чалма. Две чаши — синя и червена — чакат да завърши техния сладостен разговор.

Поетът: Умният човек се утешава с това, че съзнава неизбежността на случилото се. Глупакът се утешава с мисълта, че и с други е станало същото, каквото с него.

Шехеразада: За разлика от шаха, който е роб на своите страсти, философът е техен господар.

Поетът: Човекът е удивително същество — той се огорчава, когато губи богатството си, а му е все едно, че животът му си отива безвъзвратно.

Шехеразада: Завистниците се измъчват не само от собствените си несполуки, но и от успехите на другите...

Търсех златното момиче на Ориента. Шехеразада, повтарях аз. Иран — изгряваха табелите край пътя. Персия, шепнеха екскурзоводите. Държавата на Кир, основана някъде към 540 година пр.н.е. се издигаше пред мен, за да покаже своето величие. И тогава разбирах за първи или втори път, или за трети, че макар приказките от „Хиляда и една нощ“ да са с арабско съдържание, тяхната прелест се състои в това, че Шехеразада и Шахрияр са персийци. Така поне твърди легендата. А кой щеше да ги разказва и на кого, ако ги нямаше тях двамата? В това е и цялата магия на персийското изкуство. То е в кълна на много култури след него, уханието му се усеща в много други цветове и багри.

Но нека да се върнем малко във времето до прелестната Шехеразада. Както вече споменах, до това време иранците са имали своя „Хазар Афсане“. И докато могъщият арабски халифат завзема огромните предели на персийската империя, арабският народ прибавя към тези приказки „една нощ“ и те се превръщат в „Хиляда и една нощ“. Историята разказва, че по това време — десети век — арабинът Мухамед ибн-Абас съставя сборник от приказки, като черпи с пълни шепи бисери от арабския, персийския и гръцкия фолклор. Нещо повече — сам е издирвал народни разказвачи и е записвал техните вълшебни предания.

И така: удивителния фолклор вече е събран в „Хиляда и една нощ“. Той има такава художествена сила, че наред с халифи, походи, победни битки и поражения сам започва победното си шествие по света и завладява с вековечните си драгоценности много други народи. В Монголия арабските приказки стават „Хиляда и една вечер“. Явно е, че монголските ханове, заети с постоянна подготовка за битки и завоевания, нямали време да слушат приказки и през нощта. Не се знае дали Христофор Колумб или Америго Веспучи ги е донесъл на американска земя, но в Перу те станали „Хиляда и един час“. Там били още по-нетърпеливи. Много се сторили тези приказки и на сирийците, затова ги съкратили на „Петстотин и половин утро“. В Дамаск обичали приказките само призори, когато утрото е все още наполовина.

Не закъсняла в това фолклорно надбягване и Франция. Нека първо споменем, че тези приказки се откриват за Европа от французина Жан Антоан Галан — някъде през 1700 година, — който обаче твърди, че приказките нямат никакъв друг корен, освен арабски. Всъщност Галан е един изкусен бижутер — той не само пресътворява, но и шлифова самородните бисери на Ориента. И те започват да блестят с още по-ярка светлина. И е го че в Париж се появява книгата „Хиляда и една глупости“. Това се сторило малко остро за благовъзпитаното ухо. Наложило се да издадат друга книга. Тя се наричала „Хиляда и едно безумие“. Известният Теофил Готие държал в ръката си ритона с лъва — персийския символ на Джамшид, — и преоблечен като този знаменит шах, владетел на вълшебното огледало, слушал в своя дом „Хиляда и втора нощ“. Наливали му само ширакско вино, каквото са пиели Шахрияр и брат му Шахмазан.

Това е само част от литературния отблясък на знаменития арабски фолклор. Несъмнено е неговото влияние върху народи и страни, култури и епохи, вдъхновение от него са черпели такива световни знаменитости като Дидро и Волтер, Монтескьо и Равел, Римски-Корсаков, очевидно е творческото му присъствие в чудесните творения на Вилхелм Хауф. И ако човек в детските си години, през юношеството и вече възрастен може да има книгите на Шарл Перо, Андерсен и Братя Грим, такива съкровища като „Приключенията на Гъливер“, „Вълшебникът от Оз“, книгите за Алиса и други, то „Приказките от хиляда и една нощ“ са неговият удивителен свят на чудесата — толкова далечни и толкова възможни в деня на радостите и в нощта на скръбта, след която винаги идва светла зора. И Шехеразада оживява, за да започне през другата нощ своята нова вълшебна приказка, вплетена като разказ в разказ, безкрайни като самия живот, и много кратки, за да се изживеят сладостно. Прелестта на тези творения е в светлия човешки оптимизъм, в победата на доброто над злото, в щастливия завършек при всяка беда, във вярата, че утре приказката да се живее още бъде още по-красива и неочаквана.

Шуртеше водата от делвите на четиридесетте разбойници, и под лъчите на огнения юли ми се искаше да се потопя в това течащо време от предания и легенди, и да си припомня още един път легендата, разказвана и преразказвана от много пътешественици и литератури, за раждането на вълшебните приказки от „Хиляда и една нощ“. И си представях как Шахземан — персийският владетел на славния град Самарканд, убежище за красавици и поети, — получава покана от своя брат Шахрияр, цар на Индия и Китай, притежател на несметни богатства. Свитата е готова за път, тръбят карнаи и рогове и той тръгва на път, но още не преминал градските порти край Заревшан — златната река, — си спомня, че е забравил даровете за брат си. И ето — Шахземан се връща в къщи и заварва любимата си жена с друг мъж. В яда си той я убива и отново тръгва. Но как да се спаси от тази мъка-планина, легнала на сърцето му? Не може да я забрави нито за миг. И веднъж, както се разхожда из двореца на брат си, за свой ужас той случайно зърва през един прозорец на двореца как жената на брат му се отдава на разврат в компанията на робини и царски слуги.

Втора голяма мъка потиска сърцето му. С насълзени очи той разказва всичко на Шахрияр и двамата братя, загубили вяра в света,

решават да се откажат от него, да се откажат от власт и богатство, от наслади и радости, когато самите те — царе на света — са толкова нещастни в своя ограбен живот. Какво им остава — да се удавят в морето. И те тръгват към неговия бряг, но чудо — там ги среща един дух, който се хвали и ги омайва със своята прекрасна млада жена, скрита в стъклено ковчеже. Идва нощта, духът заспива и прелестната красавица дарява с любовта си двамата братя и взема техните пръстени. Когато се разсъмва, те с огорчение виждат, че тя ги е прибавила към огърлицата си от петстотин и седемдесетте пръстени, взети от предишните ѝ любовници. Няма спасение! Възмутен до дън душа, Шахрияр решава да се върне в своя град и там да отмъсти на всички жени.

Легендата продължава. Тече водата на времето и не свършват приказките... Всяка нощ той извиква в двореца си по едно младо момиче... и след това го убива. Градът потъва в скръб. Като река се лее кръвта на неговите дъщери. Идва ред на дъщерята на везира. Това е прелестната Шехеразада. Тя е не само приказна красавица, но и много смела. И в гърдите ѝ пламва дръзко решение — да спаси хората от несправедливото възмездие. Шехеразада влиза доброволно, със стъпки на сърна, в позлатения дворец, явява се пред коравосърдечния и жесток деспот и го моли да остави сестра ѝ в двореца. Нощта минава и... през една от вратите на царската стая влиза сестра ѝ Диназада и казва: „Разкажи ни, сестрице, нещо, за да убием дългите часове!“

Приказките на Шехеразада така увеличат Шахрияр, че вместо да я убие, той ѝ заповядва — да остане и следващата нощ. Но всеки път тя прекъсва разказа си на най-интересното място и той продължава живота ѝ с още една нощ.

Така минават хиляда нощи. Настъпва хиляда и първата. Шехеразада довежда пред Шахрияр тримата си сина, добити от него. И казва: „Царю на времето, това са твоите синове и аз те моля да не ме убиваш заради тях. Те ще останат без майка и без жена, която да ги възпитава.“

Жестокият владетел отстъпва пред тези сърдечни думи. И не само ѝ дарява живота. Той плаче и казва: „Кълна се в аллаха, че в сърцето си съм те помилвал, защото разбрах, че си целомъдрена, чиста и благородна!“

И така, казах си тогава в Багдад, пък и сега повтарям — Шехеразада остава жива за Шахрияр, за нас и за вековете. Навярно щяхме да бъдем много бедни, ако ги нямаше нейните приказки, пълни от страница до страница с приказни съкровища и неповторими герои. Беден би бил и светът, ако на неговата книжна лавица липсваха десетината тома на „Хиляда и една нощ“ с такова песенно име „Алфу Лейла ау Лейла“.

Окончателния си вид фолклорният епос „Хиляда и една нощ“ придобива някъде през шестнадесети век. Това е времето на мамелюците в Сирия и на Селим I в Египет. Така завършва дългото пътешествие на приказките през вековете и народите, което се потвърждава и от различния характер на приказките. Разгледани по съдържание, те могат да се съберат в четири групи: приказки с индийски произход, приказки за Багдад от времето на Харун ар-Рашид, морски приказки за смелия мореплавател Синдбад и приказки, сътворени в Кайро, където Шехеразада — прелестна и сладкодумна — намира своя последен дом. В него — или в това място на действие — битовите истории, обогатени от духа на исляма, наред с вълшебните си чудеса, поднесени в стила на народния арабски разказвач, съдържат и елементи на завършени литературни произведения, понякога чиста сатира, а друг път наподобяващи началните литературни форми на така наречения „разбойнически роман“, между които се откроява „Али баба и четиридесетте разбойници“. Това говори, че приказките от тази четвърта група са били завършени някъде към шестнадесети век, когато феодалните отношения имат определени черти, разслоението на обществените слоеве е още по-ясно, и може би единственият път да се спечели богатство е чрез грабеж. Докато към първата група — тези, чиято основа е от индийски произход — спадат онези приказки, в които дървета и камъни говорят с човешки гласове — следи от древноиндийските вярвания за възможността хората да се превръщат в образи от природата. В тези причудливи битоописания главни действащи лица са духовете, а преселението на душата е нещо обикновено и видимо. Фантастичното, митологичното и древните предания отстъпват на заден план в приказките от втората група, родени в Багдад, и разцъфнали в най-пищни цветове по време на Халифата и най-вече по времето на халифа Харун ар-Рашид. Романтичните истории водят действието и определят постъпките на

хората — обикновени и придворни, като почти всяка приказка от това време завършва с мъдра нравоучителна сентенция. Същата романтика и нравоучителни мъдрости се срещат и в приказките от третата група — за Синдбад Мореплавателя, но в тях жаждата за пътешествията и откриване на нови светове доминира над всичко. Арабският свят, заобиколен почти отвсякъде от морета и океани, изгаря от желание да надзърне към „другата страна на земята“, където има тибетски ламии и бели китове, непознати морски чудовища, над които човешкият дух излиза почти винаги победител. Това е, защото Синдбад е олицетворение на проникването на арабската култура от онова време в други краища на света.

Да се разказва за „Приказките от хиляда и една нощ“ е все едно да усещаш уханието на меда, без да си го вкусил. Каквито и възторзи да поразда този неповторим литературен паметник на една древна и средновековна култура, те са съвсем незначителни пред живия възторг при самото четене. Ако в приказките се усещат времето и човешките нрави на древна Индия и Багдадския халифат, инкрустирани в безброй легенди, битови истории и животоописания, с окраска от Авестата и Исляма, то истински живот им дава красивата и сладкодумна дъщеря на Персия Шехеразада, която със силата на словото си успява да облече в омайна одежда — литературна форма — две световни култури: персийската и арабската, подплатени с хималайски фолклорни постижения. Сменят се халифи и везири, чудовища и духове, съдии и разбойници, принцеси и скитници, търговци и крадци, магьосници и факири, пътешественици и бедуини, обуцари и занаятчии, но в морето от образи и митове, предания и легенди остава една и съща с целомъдрената си прелест Шехеразада. Тя няма друго оръжие за борба срещу неправдата освен сладостта на своите думи, родени от многовековен народен гений, достоен за мъдростта на източния свят. И всяко докосване до тези думи събужда нови светове — удивителни от мисли и сияйни от чувства, пълни с фантазия и красота. „Приказките от хиляда и една нощ“ приличат на космос, в който може да се лети сладостно и с трепетно очакване цял живот.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.